

O sedamdesetoj obljetnici smrti Josipa Lovretića (1865. – 1948.), đakovačkoga svećenika, etnografa i književnika

DARIJA DAMJANOVIĆ BARIŠIĆ

Ove godine obilježava se 70. obljetnica smrti svećenika Đakovačke ili bosanske i srijemske biskupije Josipa Lovretića. Stoga je prilika da se u uvodniku ovoga broja *Diacovensije* progovori o čovjeku koji se smatra *pretečom etnologije u hrvatskoj znanosti*.¹ Lovretićev etnografski rad poznat je iz brojnih studija književnoteorijskoga i jezičnoga karaktera. O njegovu radu napisane su i brojne interdisciplinarne studije i znanstveni članci, no još je velik broj njegovih neobjavljenih radova. Razlog tomu jest njegova rukopisna ostavština razasuta po arhivima slavonskih ravni o kojima je pisao (Komletinci, Privlaka, Vinkovci, Županja), pisma i radovi koji se čuvaju u Nadbiskupijskom arhivu u Đakovu te u Etnografskom muzeju u Zagrebu. Brojni su radovi toga plodnoga pučkoga pisca objavljeni u različitim časopisima krajem 19. i početkom 20. stoljeća, a nekolicinu radova dao je tiskati u Đakovačkoj biskupijskoj tiskari dok je bio njezin upravitelj.

O Lovretićevu životu, radu i napisanim djelima najviše doznajemo upravo od njega samoga. On je u svojim mnogobrojnim pismima autobiografskoga karaktera, upućenim brojnim korespondentima (rodbini, prijateljima, poznanicima, pa čak i onima koje nije osobno poznao), u detalje opisivao svoj život, način djelovanja i rada kao svećenika i pisca, inspiraciju koju je pronalazio za svoje pripovijetke, crtice i narodne pjesme. Često je u pismima znao napisati i pokoju pjesmu namijenjenu za pjevanje u slavonskom kolu. Najveći broj njegovih pisama upućen je iz samostana *Dolorosa* iz Čardaka kod Gračaca u Bosni i Hercegovini, gdje je boravio od umirovljenja sve do smrti.

Josip Lovretić rođen je u Otoku kod Vinkovaca 31. lipnja 1865. godine od majke Gjene i oca Antuna. Otac mu je bio učitelj te su se u nekoliko navrata selili. Djetinjstvo provodi u Privlaci, a kao najmlađe dijete provodi vrijeme s majkom koja je bila vezilja i koja je poznavala običaje i život toga kraja. Sam Lovretić u nekoliko navrata spominje kako mu je upravo majka prenijela ljubav prema slavonskim običajima,

¹ M. SVIRAC, Novija istraživanja o Josipu Lovretiću kao etnografu, u: *Etnološka tribina* 13-14(1984.) 6-7, 127-135.; 134.

pjesmama i vezu.² Školovao se u Privlaci, u Vinkovcima i Zagrebu završio je gimnaziju, a u rujnu 1882. godine odlazi u Đakovo u sjemenište. Kao student bogoslovije Lovretić je počeo pisati pripovijetke iz narodnoga života u koje je umetao i narodne pjesme koje su se pjevale u kolu. Prvi njegovi radovi objavljeni su 1886. godine u *Vijencu: Narodna nošnja u Privlaci, Otoku pokraj Vinkovaca, Na Antunovo*.³ Na blagdan Sv. Venceslava, 28. rujna 1887. godine zaređen je u đakovačkoj katedrali za đakona, a svećenički red podijelio mu je biskup Strossmayer 25. veljače 1888. godine u kapelici biskupskoga dvora. Godine 1887. objavljuje pripovijest *Marica*, a 1889. godine *Dvije jetrve*.⁴ Sam Lovretić navodi kako je inspiraciju za svoje pripovijetke pronalazio u svakodnevnom seoskom životu i pričama koje je čuo, u rodbinskim odnosima. Osobe koje je upoznao u djetinjstvu, mladenačkoj dobi te koje je poznao kao svećenik i župnik u Gradištu pokraj Županje poslužile su mu kao likovi u njegovim djelima.

Još kao đakon Lovretić je radio mjesec dana u biskupskoj kancelariji, a nakon toga kao duhovni pomoćnik u Županji od 17. studenoga 1887. do 6. ožujka 1888. godine. Kao mladomisnik poslan je u Mitrovicu gdje od 7. ožujka do 30. rujna 1888. godine radio kao kateheta. Poslan je u Vrpolje za kapelana 1. listopada 1888. godine gdje djeluje do 25. travnja 1890. godine. Lovretićevo plodno književno razdoblje započinje u trenutku kada se seli u Đakovo, 1890. godine. Tada je imenovan prebendarom stolne crkve i ravnateljem biskupijske tiskare gdje djeluje sve do 22. listopada 1902. godine. U tom razdoblju dao je tiskati i nekoliko svojih djela: Godine 1891. objavljuje *Seosku pripovijest*⁵, a pripovijest *Ujak Perica Rajkov*, čija se tri originalna primjerka nalaze samo u Nadbiskupijskoj i fakultetskoj knjižnici u Đakovu, izlazi 1901. godine. Djelo *Pjesmice za igru u kolu* iz 1896. godine i dramu *Klin se klinom izbija* iz 1901., također tiskanu u biskupijskoj tiskari, spomenuta knjižnica ne posjeduje.⁶ Osim tih tiskanih djela, Lovretić tih godina objavljuje svoje pripovijetke, crtice i pjesme u brojnim časopisima: *Vienac*, *Prosvjeta*, *Hrvatski list*, *Hrvatski branik*, *Nada* (Sarajevo), *Domaće ognjište*, *Narodna obrana*, *Jeka od Osijeka*, *Glasnik*

² HR – NAĐ – KS: Pismo Josipa Lovretića Pavlu Matijeвиću, Čardak, 16. 7. 1943., 16 ss.

³ J. LOVRETIĆ, Narodna nošnja u Privlaci i Otoku pokraj Vinkovaca, u: *Vienac* 18(1886.)1; ISTI, Na Antunovo, u: *Vienac* 18(1886.)6-7.

⁴ J. LOVRETIĆ, Marica. Pripovijest iz Slavonije, u: *Vienac* 19(1887.), br. 38-52.; ISTI, Dvije jetrve, u: *Vienac* 21(1889.), br. 27-32.

⁵ J. LOVRETIĆ, *Seoska pripovijest. Pripovijest iz života hrvatskog seljaka u Slavoniji*, U Đakovu, Tisak biskupijske tiskare, 1891.

⁶ U Nacionalnoj sveučilišnoj knjižnici čuva se jedan do sada poznati primjerak djela *Klin se klinom izbija* (sig. 152.885). *Pjesmice za igru u kolu* (sig. II-89) u svom fondu posjeduje Nacionalna sveučilišna knjižnica, Knjižnica Filozofskog fakulteta u Zagrebu, dok Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti posjeduje necjelovit primjerak.

biskupije bosanske i srijemske i drugima. Veliku podršku i pomoć imao je od svoje majke s kojom je napisao nekoliko pripovijesti: *Materina oporuka*, *Tri groba*, *Prvi put na žetvi*, *Uz prkos*.

Godine 1899. i 1901. Lovretić je pratio dr. Anđelka Voršaka, đakovačkoga pomoćnoga biskupa, u vizitacijama po župama biskupije, a prikaze tih putovanja objavio je u biskupijskom *Glasniku*⁷ istih godina. Lovretić je bio zadivljen bogatstvom narodnoga izričaja, a svoje oduševljenje izražava i u pismu koje je pisao brojnim korespondentima.⁸ Među ostalima, Pavlu Matijeвиću napisao je 1943. godine: »Prošao sam svu biskupiju i vidio sve. Sve, što je u narodu vrijedno je da se pobilježi.«⁹ Napominje kako bi se o tome »mogle pisati knjige (...) Eto posla za folkloriste...«¹⁰ Upravo to oduševljenje narodnom baštinom, običajima i jezičnim izričajem, koji je Lovretić zavolio još u djetinjstvu, nagnalo ga je da, nadahnut svakodnevnim životom slavonskoga čovjeka, piše pjesme i pripovijetke. Nastale su tako njegove pripovijetke, drame i romani u kojima detaljno opisuje svakodnevnicu slavonskoga seljaka, upotrebljava jezik i izričaje slavonskoga sela te detaljno opisuje vezove na narodnom *ruhu* koje se nosilo na svagdan i na blagdane.

Njegova monografija *Otok* etnografsko je djelo koje je napisao uz pomoć nekoliko suradnika: majke Gjene, Bartola Jurića (učitelja iz Komletinaca/Privlake) i drugih. Taj Lovretićev etnografski rad objavljen je u nekoliko brojeva u *Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena*¹¹ čiji je izdavač bila Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Iako mu je obećano da će njegova monografija biti objavljena kao cjelovito djelo, to se nije dogodilo sve do 1990. godine.¹² Svoju je *Osnovu za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu* Antun Radić,¹³ začetnik hrvatske

⁷ J. LOVRETIĆ, Putovanje presvietlog gosp. biskupa dr. Anđeljka Voršaka po Sriemu, u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske* 27(1899.)14-16, 118-122., 125-132., 135-138.; ISTI, Apoštolsko putovanje presv. G. biskupa dr. Anđeljka Voršaka, u: *Glasnik biskupija bosanske i srijemske* 29(1901.)12-14, 103-106., 111-113., 117-122.

⁸ D. DAMAJNOVIĆ BARIŠIĆ, A. LANDEKA, *Josip Lovretić u svjetlu neobjavljene rukopisne baštine*, izlaganje s Međunarodne interdisciplinarnе znanstvene konferencije: *Baštinska kultura i digitalna humanistika: sprega starog i novog*, Osijek 19. – 20. svibnja 2016. (neobjavljeno), 6.

⁹ HR – NAĐ – KS: Pismo Josipa Lovretića Pavlu Matijeвиću, Čardak, 16. 7. 1943. g., 18.

¹⁰ HR – NAĐ – KS: Pismo Josipa Lovretića Pavlu Matijeвиću, Čardak, 21. 7. 1943. g., 3.

¹¹ J. LOVRETIĆ, *Otok*. Narodni život i običaji, u: *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, II/1897., 91-459.; III/1898., 26-54.; IV/1899., 46-112.; VII/1902., 57-206.

¹² Lovretićeva monografija *Otok* objavljena je kao cjelovito djelo prvi put 1990. g. te 2016. g.

¹³ A. RADIĆ, *Osnovu za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*, JAZU, Zagreb, 1929. O A. Radiću ukratko i na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51435> (15. 8. 2018.)

etnologije, napisao upravo po uzoru na Lovretićev *Otok*.¹⁴ U nekolicini svojih pisma Lovretić iznosi kako je, boraveći u Đakovu, upoznao brojne eminentne osobe tadašnjega političkoga i kulturnoga života: Smičiklasa, Kučeru, Brestievskeg, Vrbanića, Mašića, Markovića (svi su članovi akademije), Mažuranića, Senca itd. Oni su ga poticali u njegovu radu. I sam biskup Strossmayer cijenio je njegov rad, te ga je, kako u svojim pismima navodi Lovretić, predložio za člana Akademije, što je Lovretić odbio.¹⁵

Godine 1902. Lovretić je tražio da mu bude dodijeljena župa, te ga biskup šalje u župu Gradište, gdje boravi sve do svoga umirovljenja 16. kolovoza 1920. godine. Kao župnik više je vremena posvećivao brizi za župljane, te je za potrebe katehizacije sastavio jednu vrstu katekizma po pitanjima. Brinuo se o liturgijskom ruhu, a od župljana je zahtijevao da se oblače u *narodno odijelo*, a ne građansko, kada dolaze na svete mise. To je vrijeme kada manje piše i objavljuje, iako mu i tada izlazi nekoliko radova: *Na dva stolca*, *Odgovor na pitanje za sabiranje građe o glazbi, napose crkvenoj*,¹⁶ *Bilje. Otok u Slavoniji* izlazi u *Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena* 1917. godine, kao i brojne pjesme u kalendaru *Jeka od Osijeka* od 1918. do 1920. godine.

Nakon umirovljenja odlazi u samostan *Dolorosa* sestara Služavki Malog Isusa u Čardaku. Samostanu je predao svoju imovinu, a on i majka boravili su tamo sve do njezine smrti 1931. godine, odnosno, on do konca života 27. listopada 1948. godine. U samostanu je Lovretić sestrama bio misnik i ispovjednik, a tijekom cijeloga boravka pisao je narodne pjesme. U to vrijeme napisana su i njegova brojna pisma koja u većini sadrže i njegove pjesme. Dopisivao se sa svojim nećakom Emerikom Gašićem, Pavlom Matijevićem, Marijom Goubot (s njom i njezinom obitelji prijateljevaio je dok je boravio u Đakovu), sa Stjepanom Bäuerleinom, tada profesorom u đakovačkom sjemeništu, Matom Budišićem, Matom Filipovićem i drugima. Do početka 40-ih godina objavljuje pjesme, pripovijesti i crtice iz narodnoga života, uglavnom u *Hrvatskom listu*. Sam u nekoliko navrata navodi kako opada interes za narodno blago i običaje, pa se ta vrsta radova sve manje objavljuje.

Lovretićevi radovi koje je napisao u *Dolorosi* izgubljeni su u vihoru rata koji je zahvatio Bosnu i Hercegovinu 1992. godine. Jedan dio građe, a riječ je uglavnom o

¹⁴ M. SVIRAC, *Novija istraživanja o Josipu Lovretiću kao etnografu*, 127-135., 132.; HR – NAĐ – KS: Pismo Josipa Lovretića Pavlu Matijeviću, Čardak, 16. 7. 1943., 31.

¹⁵ *Isto*; HR – NAĐ – KS: Pismo Josipa Lovretića Pavlu Matijeviću, Čardak, 30. 7. 1943., 5.

¹⁶ J. LOVRETIĆ, *Na dva stolca*. Pripovijest iz Slavonije, u: *Narodna obrana* 2(1903.), br. 232-248.; ISTI, *Odgovor na pitanje za sabiranje građe o glazbi, napose crkvenoj*, Gradište u Slavoniji, u: *Sv. Cecilija* 11(1917.)5, 166-168.

narodnim pjesmama, sačuvan je u njegovim pismima odaslanim već spomenutim korespondentima.

Sve ono što je sačinjavalo život slavonskoga sela i čovjeka, narodni običaji i jezik slavonskoga kraja, sve je to Josip Lovretić vrijedno sakupljao cijeli svoj život i o tome pisao. Tako su iz njegove ljubavi prema slavonskom čovjeku i kraju nastali jedni od prvih znanstvenih etnografskih radova, kao i brojne pripovijetke, romani i pjesme u kojima Lovretić piše o svojoj Slavoniji. Njegova ostavština kao etnografa i književnika velika je, a njegovi radovi rasvijetljavaju život Slavonije s kraja 19. i početka 20. stoljeća koji mi danas više ne poznajemo.